

Skroman čovjek velikog srca

(STJEPAN DEBELJAK — BIL, NARODNI HEROJ)

Uz 10-tu obljetnicu smrti i 70-tu godišnjicu rođenja

(Ferdinandovac 19. VIII 1908. — Zagreb 23. XI 1968.)

Skromnost nije jedini epitet koji bi se mogao vezati uz ime Stjepana Debeljaka, ali je najbolje odabran. Skromnost i dobrota. Prije 10 godina u izrazima sućuti drugarici Dobrili Debeljak i obitelji to su naglasili svi koji su s drugom Štefom surađivali, koji su ga dobro poznavali.

Drug Vladimir Bakarić:

»Njegova beskrajna dobrota, skromnost, odanost, revolucionarni — stvaralački rad i veoma plodna aktivnost u radu našeg Centralnog komiteta, ostat će svima nama koji smo ga poznavali u trajnom, najljepšem sjećanju«.

Drug Jakov Blažević:

»Vašoj boli pridružujemo našu tugu, jer naša revolucija, naša zajednica, i mi njegovi drugovi i dugogodišnji suradnici, gubimo istaknutog, starog i dosljednog revolucionara, skromnog i neumornog radnika u izgradnji socijalizma i nadalje dobrog čovjeka i prijatelja, čiji ćemo svijetli i dragi lik trajno zadržati u uspomeni«.

Narodni heroj, istaknuti revolucionar i društveno-politički radnik Stjepan Debeljak — Bil, pokopan je uz visoke počasti u grobnici narodnih heroja na Mirogoju. Uz članove obitelji došli su da se oproste s njim najviši rukovodioci, njegovi drugovi iz štrajkova i ilegalnih akcija u Zagrebu. Doš-

li su i predstavnici njegova rodnog kraja. Bili su tu i radnici Željezničke radionice u kojoj je Debeljak prije rata radio. Upravo je to bilo najznačajnije razdoblje njegova revolucionarnog života. Ispred lafeta oficiri Jugoslavenske narodne armije nosili su odlikovanja za ratne i mirnodopske zasluge koje je Stjepan Debeljak stekao samoprijeteljnim radom. A njih nije bio malen broj:

- Orden narodnog heroja
- Spomenica 1941.
- Orden narodnog oslobođenja
- Orden zasluga za narod
- Orden partizanske zvijezde s puškama
- Orden rada s crvenom zastavom
- Orden bratstva i jedinstva
- Orden Republike sa zlatnim vijencem

U rodnom Ferdinandovcu Štefa Debeljaka nisu zaboravili. Zvali su ga Štef i Štefina kao što zovu svakog drugog Stjepana. Škola već odavno nosi njegovo ime. A i društveni dom koji se još gradi dobio je ime Stjepana Debeljaka. Nogometni turnir što ga tradicionalno svake godine za Danboraca upriličuje mjesni nogometni klub »Borac« nosi pak ime braće Debeljak. Brat Stjepanov, kojeg također više nema među živima, Franjo, bio je također od mladosti povezan s naprednim snagama, sudionik narodnooslobodilačkog pokreta, a poslije rata dugo godina predsjednik općine u Ferdinandovcu. U vrijeme održavanja nogometnog turnira »Braće Debeljak« našao se tu i najstariji Stjepanov sin Ognjen. Čvrsta je veza nastojanja Stjepanovih sinova i supruge s Ferdinandovcem. Vole ove ljude kao što ih je i Stjepan volio. Dolazio je kad god je imao vremena da posjeti majku dok je još bila živa, rođake, da razgovara s ljudima o teškoćama, da pomogne. I zato ga se ljudi sje-

čaju i s ljubavlju o njemu pričaju. Govore o njemu kao da je prisutan. Pomogao je kad se gradila nova škola i zdravstvena stanica, kad se cesta asphaltirala. Ferdinando-
vac je dobio temelje svoga razvoja i krenuo dalje. Ovdje ne samo što se igraju nogometne utakmice, što su filmske predstave redovite, ovdje je gotovo sve novo i ide u korak sa suvremenim razvojem. A onih dav-
nih godina djetinjstva i mladosti narodnog heroja Stjepana Debeljaka, bilo je, naravno, sve drukčije.

Kao i svi mališani na selu i Štef Debeljak je nakon završene pučke škole mogao ostati na zemlji ili birati jedan od vrlo rijetkih seoskih zanata. Otac, šumski radnik, drvosječa, dao ga je susjedu kovaču da izuči najstariji, ali i najteži zanat. Kada je majstor Cvekan umro, Stjepan je nastavio učenje u susjednom Kalinovcu. Međutim, sve to vrijeme provedeno uz mijeh i nakovanj s čekićem u ruci, u dimu i garu, kao da je bilo uzaludno. Kad je završio zanat, nije mogao naći stalan posao pa je radio s ocem u šumi i na roditeljskom gospodarstvu. U jesen 1927. pošao je u Zagreb da tu pokuša sreću. Dobio je posao kod Državnih željeznica, u ložionici. I tu će se kaliti u pravog radničkog borca. Taj crni, garavi devetnaestogodišnjak, crn poput ugljena, našao se u gradu s razvijenom industrijom i jakim radničkim pokretom. S podravske ravnice ponio je snažno izražen osjećaj za pravdu i poštenje i vrlo se brzo mogao priključiti pravoj strani.

Njegovi su drugovi većinom bili u URSS-ovim sindikatima, pa je i on pristupio toj radničkoj organizaciji. Ali, našao se uskoro na ulici bez posla, da bi u proljeće 1928. ponovo bio primljen u Ložionicu. Politička kriza u Jugoslaviji zaoštravala se sve više zbog mnogih neriješenih pitanja, nacionalnih i socijalnih. To je vrijeme kad se u zagrebačkoj partijskoj organizaciji snažno osjećala djelovanje Josipa Broza i drugova. Debeljak se još čvršće uključuje u radnički pokret i doživljava prva revolucionarna iskustva u borbi za bolji položaj radničke klase, za povišenje nadnica i plaćanje prekovremenog rada.

U Željezničkoj radionici, kolijevki mnogih revolucionara, počela je Debeljakova dugogodišnja aktivnost u radničkom pokretu. Sudjelovao je u svim akcijama, štrajko-

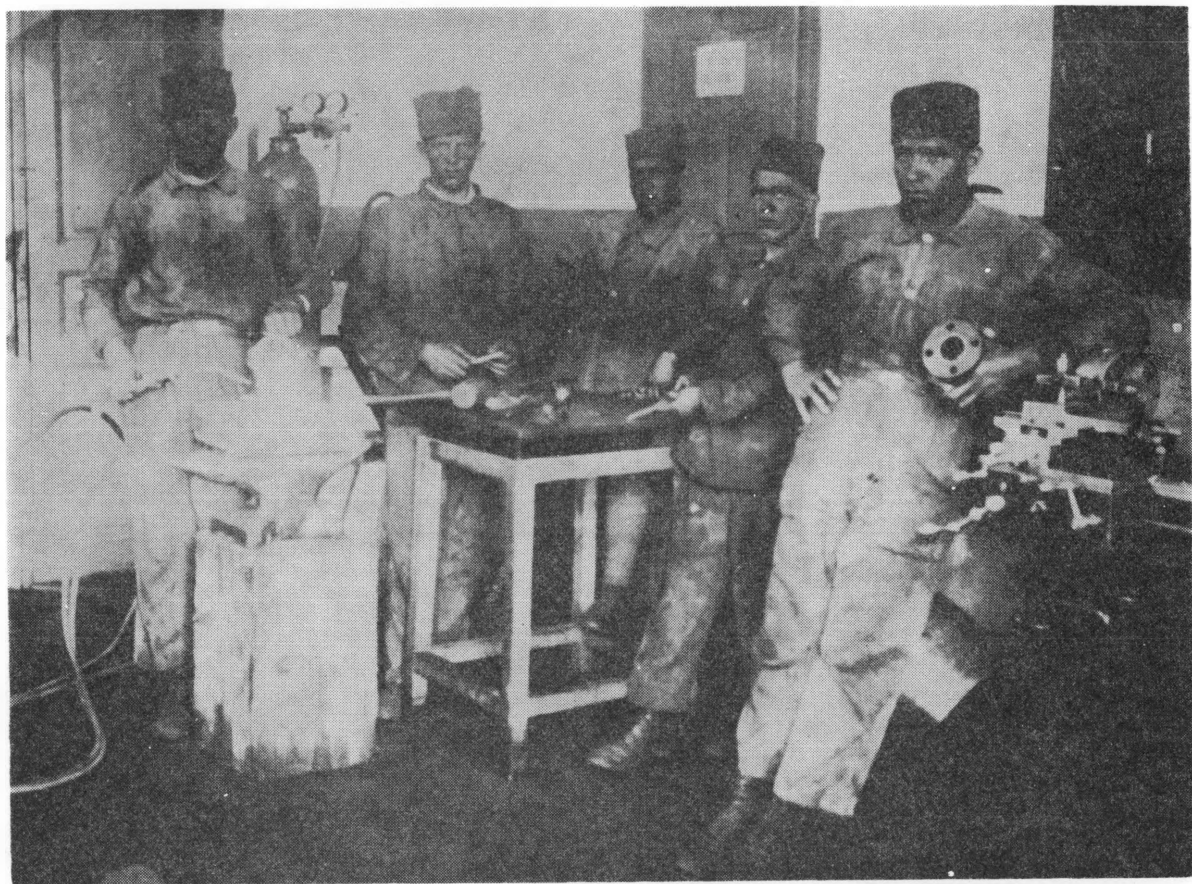

Stjepan Debeljak u NOB

vima, u borbi protiv režimskih sindikalnih organizacija koje su nastojale raznim kompromisima otupiti oštricu klasne borbe.

Radeći završio je i strojobravarSKI zanat, što je iziskivalo veliki fizički napor, a to njegov organizam teško podnosi. Sve više ga je nagrizala tuberkuloza i ta će ga bolest pratiti do kraja života.

U partijskoj knjižici Stjepana Debeljaka upisana je 1932-ga kao godina primanja u Komunističku partiju Jugoslavije. Tome je prethodio značajan rad i ne baš lake akcije. Kada se Debeljak vratio s odsluženja vojnog roka iz Kraljeva u Zagreb godine 1930. i ponovo zaposlio u Željezničkoj radionici, mnogo se toga izmijenilo. Diktatura Karađorđevića natjerala je mnoge organizacije u ilegalnost. Debeljak i njegovi drugovi povezani sa članovima Partije u radionici nastoje oživjeti svoje organizacije. Odobren je rad Savezu željezničara Jugoslavije, u koji se učlanjuje velik broj radnika, ali je poslije devetomjesečnog djelovanja ta organizacija zabranjena, jer su je radnici koristili u borbi za svoja prava. U svim akcijama Debeljak je bio među prvima.

Stjepan Debeljak (u sredini) u željezničkoj radionici

Nakon primanja u Partiju obavljao je u radionici nekoliko dužnosti. Bio je sekretar jedne od ćelija, voditelj kružoka, raspavao je partijske listove i organizirao Narodnu pomoć. Bio je vrlo aktivan i u društvima »Mladost« i »Prijatelji prirode« putem kojih je Partija provodila mnoge svoje akcije. Ali, policija godine 1937. provaljuje partijsku organizaciju Ložionice i hapsi mnoge članove. »U toj grupi trebao sam biti i ja uhapšen, jer su me teretili Matajić, Najman, Martinković i Šaban — sjećao se Debeljak. Međutim, kako sam već od ranije bio bolestan od sušice, a naročito mi se stanje pogoršalo u to vrijeme, stalno sam ležao u krevetu s temperaturom od 39 stepeni. K meni su došli agenti. Među agentima bio je Šoprek. Učinili su premetačinu u

mome stanu, saslušavali me zapisnički, jer su vidjeli da sam uopće nepokretan i da se ne mogu micati sa kreveta. Nisu me uhapsili, ali sam bio stalno pod policijskom paskom, često su dolazili k meni u stan i interesirali se kod doktora kakvo je moje zdravstveno stanje. U aprilu mjesecu, i pored toga što sam imao još uvijek visoku temperaturu (mislim da je to bilo 14. aprila), bio sam otpraćen na Sudbeni stol u Zagrebu s obrazloženjem da me moraju otpratiti u Beograd. Iz saslušanja koje se vršilo tada na Sudbenom stolu vidio sam da su me teretili gore navedeni drugovi, ali ja nisam ništa priznao«

Premda su znali da je teško bolestan otpuštaju ga s posla jer je bio aktivan organizator radničkog pokreta, a i to im je

bilo poznato. U tom stanju nije mogao ni pomisliti na traženje drugog mjesta pa ga drugovi, budući da nije imao nikakvih sredstava za život, nagovaraju da ode svojim roditeljima u Ferdinandovac, to više što mu je kao tuberkuloznom bolesniku potrebna pojačana prehrana. Za vrijeme petomjesečnog boravka u rodnom selu, često je zagrebačka policija preko tamošnjih žandara slala upite s kime se u tom kraju druži. Iako je Stjepan sve to znao, nije prestajao djelovati među ljudima. Želio se što prije vratiti među radnike, ali nije mogao. U listopadu 1937. otišao je na liječenje u Novi Marof, no kako mu se stanje nije osobito poboljšalo, odlazi na liječenje na Zeleni brijeg u Zagrebu. Tu je ležao gotovo šest mjeseci, ali bez bitnih znakova ozdravljenja. U svibnju 1938. odlazi u sanatorij na Topolčicu. Ostaje opet pola godine i tek nakon operacije njegovo se stanje počelo popravljati. Vratio se u Zagreb i potražio posao u poduzeću u kojemu je i obolio.

Tu ga, međutim, dočekaju orjunaši s odgovorom da nema posla za komuniste. Tek nakon sporazuma Cvetković-Maček zauzimanjem nekih drugova iz HSS-a, koji su radili u Ložionici, dobio je svoje staro mjesto. Uz pomoć istaknutih komunista, kao što su bili Dragutin Saili i Valent Ivić, uložio je mnogo truda da bi učvrstio partijsku organizaciju na željeznici i okupio što veći broj simpatizera. A kako je vlastitim primjerom uvijek prednjačio, u svom je partijskom radu imao mnogo uspjeha. Sve je davao za radnički pokret, a za sebe je vrlo malo tražio. Velik ugled i poštovanje što ga je godinama stjecao među svojim drugovima, olakšali su mu djelovanje u godinama uoči rata kad nije bilo lako raditi i politički djelovati na željeznici gdje su se i u redovima komunista sve više javljala oportunistička stanovišta. U tim godinama kada evropski fašisti ubrzo pripremaju rat, a priključuje im se i starojugoslavenski režim, zadatak je Partije bio da okupi radnike kako ne bi potpali pod utjecaj režimskih organizacija. Debeljak stoga sudjeluje i na konferencijama Saveza željezničara u Delnicama i Virovitici. U dijelu rukovodstva na Željeznici kad je trebalo izvršavati konkretne zadatke viših partijskih foruma javljaju se negativne pojave, pa je Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske imenovao komi-

Stjepan Debeljak s drugovima na Državnoj željeznici u doba stare Jugoslavije

siju koja je ispitivala stanje u toj organizaciji. U novo rukovodstvo koje je uskoro izabrano ušao je i Stjepan Debeljak, koji u srpnju 1941. preuzima dužnost sekretara. To je bilo teško vrijeme nakon okupacije zemlje, kada je Partija razvijala veliku aktivnost u pripremanju i provođenju različitih diverzantskih i drugih akcija. Debeljakovo ime povezano je gotovo sa svim akcijama koje su se odvijale u Zagrebu, a posebno uz akcije na željezničkoj stanici i prugama. Sve je veći broj zapaljenih vagona i sve više sabotaza na lokomotivama. U nizu akcija Stjepan Debeljak i sam sudjeluje, a dizanje u zrak glavnog transformatora u Branimirovoj ulici na Glavnom kolodvoru u Zagrebu 1942, bila je Debeljakova zamisao i s uspjehom je izvedena. Debeljak održava stalnu vezu sa sekretarom Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske Vladom Popovićem i svakodnevno ga izvještava o ak-

Stjepan Debeljak govori Podravicima na jednom skupu

cijama na željeznici. Među ostalim, on je zamislio, i s mnogo uspjeha proveo, uspostavljanje veze s pomoću koje se prelazilo na slobodno područje. Oni koji su u partizane odlazili s tom vezom koristili su se željezničarskim uniformama i preodjeveni uspjeli su se neprimijećeno priključiti partizanima.

Tek kad je prijetila opasnost da i on i cijela partijska organizacija na Željeznici padnu u ruke neprijatelju nakon niza uspješnih ilegalnih akcija Debeljak prelazi na slobodno područje — Baniju u proljeće 1942. i nastavlja politički rad. Postaje sekretar Kotarskog komiteta Partije u Dvoru na Uni i član Okružnog komiteta za Baniju. Ističe se hrabrošću, organizacionim sposobnostima i neumorno radi na širenju i jačanju narodnooslobodilačkog pokreta. Zvonko Brkić o tome je razdoblju njegova života rekao onog kasnojesenskog dana na oproštaju sa Stjepanom Debeljakom:

»Od početka 1942. godine Debeljak politički djeluje na slobodnoj teritoriji Banije kao sekretar Kotarskog komiteta Dvor i partijski rukovodilac banijskih brigada. S Banovcima on prolazi IV i V ofenzivu. Teško bolestan i ranjen, snagom volje on podnosi nepodnosivo i savladava nesavladivo, kao i svi ostali heroji Neretve, Sutjeske i Zelenogre. Ništa nije moglo slomiti Bila, siabašnog tijela, ali odlučne volje da se bori za pobjedu do zadnjeg atoma svoje snage. Borio se kao što su se borili i ostali partizanski borci, kojima je on prednjačio u hrabrosti i odlučnosti kao partijski rukovodilac«.

Govorio je i Đuro Kladarin:

»Ušao je u partizanski rat kad je iscrpio sve mogućnosti ilegalnog rada u Zagrebu. Otišao je na Baniju da se bori za svoje i naše ideale, da kao radnik i Hrvat zajedno sa Srbima na Baniji stvara revolucionarno bratstvo i jedinstvo. Bil je i političar i voj-

Stjepan Debeljak-Bil (desno) u razgovoru s bratom Franjom u rodnom Ferdinandovcu

nik, koji se sa strašću političkog borca i litička borba za socijalizam, jer je iza sebe junaštvom vojnika — partizana nalazio u prvim redovima Partije i borbe«.

Kladarin je nastavio:

»Došao je kao zreo čovjek, kao iskusan organizator revolucionarne borbe, kao čovjek koji je već uvelike znao što je život i poimao težak i trnovit put čovjeka rođenog u siromaštvu... taj mali čovjek uvijek se otkrivao svojim sugovornicima, ljudima s kojima je radio ili dolazio u kontakt bilo na Baniji i Kordunu, u Bosni i Crnoj Gori, u Vojvodini i Slavoniji, Moslavini, Zagorju, Podravini kao iskren drug... osjeća težinu njihove borbe i stradanja... Sjećam se noći na Milan-planini u istočnoj Bosni neposredno poslije VI okupatorske ofenzive u kojoj smo stradavali i od metka neprijatelja i od bolesti, posebno od pjegavog tifusa. Pripremali smo se za povratak u Hrvatsku — na

Baniju, bez njega. Morali smo ga ostaviti na slobodnom teritoriju istočne Bosne, jer ga je pjegavi tifus potpuno iscrpio... Govorio je teško i s prekidima, uvjeravajući me da mu treba samo nekoliko nedjelja i eto njega na Baniji... Imao sam utisak da mu dah lebdi na usnama i da ga svakog časa može napustiti, izgubiti se u tamnoj noći... Poslije godinu dana sreli smo se na Bilogori. Radostan što smo se susreli kaže mi:

— Je li da nemamo vremena da umremo?»

Poslije teških marševa, bolesti i rana, Stjepan Debeljak, nakon relativno lakšeg rada u VI proleterskoj brigadi, odlazi na dužnost rukovodioca političkog odjela Treće vojvođanske brigade. Tamo se zadržava sve do travnja 1944. Hrabrost i borbenost Debeljakova među vojvođanskim partizanima bila je zadivljujuća i svojim junaštvom poticao je borce i rukovodioce u svim bor-

bama. U proljeće 1944. godine odlazi na raspored u Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske, koji mu, prema dogovoru s Povjerenstvom sjeverne Hrvatske povjerava dužnost sekretara Okružnog komiteta partije za Bjelovar, a bio je i član Oblasnog komiteta Partije za zagrebačku oblast. U veljači 1945. godine otišao je u Partijsku školu pri Centralnom komitetu Komunističke partije Jugoslavije.

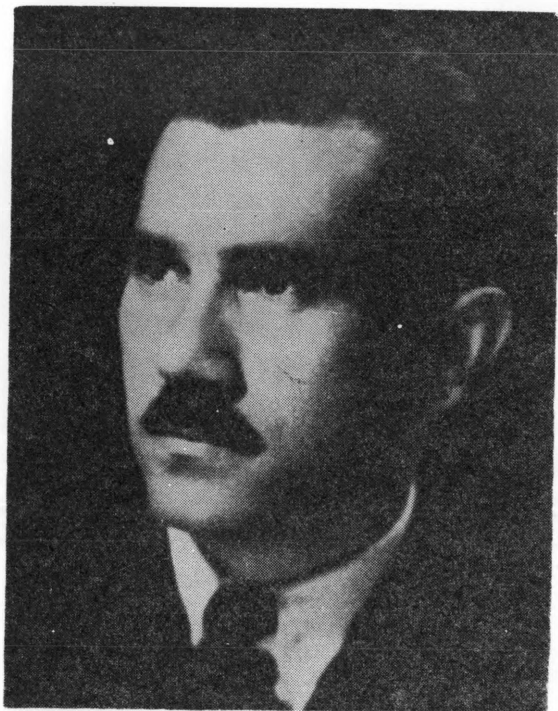
Nakon oslobođenja kad su se svi radovali slobodi i s oduševljenjem nastavili rad u miru, Debeljak je ponovo morao u bolesnički krevet. Nakon kraćeg oporavka vratio se u slobodni Zagreb i potkraj 1945. primio dužnost rukovodioca Kadrovske službe Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske. U ljeto slijedeće godine izabran je za kandidata Centralnog komiteta. Prihvaćao je sve dužnosti ne želeći da zaostane za svojim drugovima. Zvonko Brkić o tome je rekao:

»Poslije oslobođenja zemlje na odgovornim dužnostima kao kadrovnik Centralnog komiteta Hrvatske i vlade Hrvatske, a zatim kao dugogodišnji tajnik Sabora, narodni zastupnik i član Centralnog komiteta Hrvatske i njegove Kontrolne komisije, on je uvijek tihi, smireni, ali nadasve odgovorni i krajnje savjesni radnik, kakav je bio i borac u oslobodilačkom ratu. Iako je zauzimao istaknuto mjesto u našem političkom i društvenom životu, kao član Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske, kao tajnik Sabora, narodni zastupnik, kao čovjek broj jedan u kreiranju kadrova socijalističke zajednice, nikada nitko nije imao riječi za kuđenje ili pritužbu: svi su ga hvatili i poštivali ga kao druga, onakvog druga kakav je bio u borbi.«

Socijalistička izgradnja cijelog ga je zauzela. Radio je koliko je i što je mogao. Dolazio je u rodni kraj, među svoje seljake, Podravce, nastavljajući prijeratne i ratne posjete i razgovore.

Pridobivao ih je, one koji su još uvijek pomalo ostali sa strane, da se pridruže, da prihvate nove zasade što ih je donijela revolucija. Odmora za njega nije bilo mnogo, tek toliko da predahne i krene dalje.

Teška bolest otrgla ga je posljednjih godina života iz prvih redova političke aktivnosti. Staroj bolesti pridružile su se i nove.

Stjepan Debeljak-Bil

I kad se činilo da će operacija donijeti poboljšanje, došlo je ono najgore.

Opraštajući se od druga Debeljaka, Zvonko Brkić je rekao:

»Otišao je nepromijenjen. Njega nisu mijenjala ni vremena ni položaji. On se nikada nije žalio, nikada nije tražio sigurnije mjesto u ratu, položaje i funkcije u miru. On se nikada nije borio za sebe.«

A Đuro Kladarin:

»U Bilu smo izgubili velikog komunista, skromnog čovjeka, ljudinu, u čije smo srce svi mogli stati, koje je živjelo i kucalo za ljepšu sutrašnjicu.«

U zagrebački dom Debeljakovih, u Goranovoj ulici, ušao sam s osjećajem prisutnosti druga Štefa i s tim osjećajem izašao sam iz tog toplog kutka jedne lipanjske večeri nakon nekoliko sati razgovora i obnavljanja uspomena. Jer, svaka nova fotografija koja je stizala na stol iz brižno odabranog mjesta za čuvanje, poticala je nova sjećanja, cijele povijesti i pretpovijesti nekog događaja. U rodnom Ferdinandovcu isti taj osjećaj.